

Editoriaal

‘Vrouwmens erger je niet: vormen van vrouwelijke woede in historisch en hedendaags perspectief’

Tineke Melkebeek & Farah Focquaert¹

Het concept “woede” omvat een hele waaier aan gedaantes en de nuances tussen deze gedaantes zijn vaak subtiel; van ergernis, irritatie, frustratie, naar verontwaardiging en boosheid, tot furie en razernij. Het hele spectrum van schakeringen aan woede kan door iedereen en door alle genders ervaren worden. Specifiek aan vrouwelijke woede is evenwel de vaak negatieve evaluatie ervan. Deze kan op meerdere manieren ingevuld worden. Enerzijds stuit men vaak op een ridiculisering van de onderliggende redenen (de situatie is “onvoldoende ernstig” om kwaad te zijn). Anderzijds vindt er ook een verschuiving plaats van redenen naar oorzaken, zodat de woede van de vrouw toegewezen wordt aan haar psychologisch profiel in plaats van aan wat er zich in feite voordoet (ze is “licht ontvlambaar”, “onbeheerst”, en “te emotioneel”). Stereotype beelden van de verstoorde vrouwelijke persoonlijkheid met haar lange tenen en vrouwelijke woede staan de discussie vaak in de weg. Dit themanummer beoogt, in zes artikels, op zes verschillende manieren, reflectie te brengen over vrouwelijke woede, van de 4^e eeuw voor onze tijdrekening, tot vandaag. Ook brengen verschillende auteurs onderbouwde suggesties over hoe we het vanaf morgen kunnen aanpakken.

Shona Kalkman problematiseert de genderspecificiteit van aandoeningen zoals histerie en borderline persoonlijkheidsstoornis. Beide diagnoses wijzen op een emotieprobleem en worden vaker “vastgesteld” bij vrouwen. Shona Kalkman vergelijkt de sociaal-culturele contexten waarin beide diagnoses in opkomst zijn geraakt en verdedigt dat de genderspecificiteit berust op sociaal-culturele, in plaats van biologisch-fysiologische factoren. Vervolgens bespreekt ze twee ethische implicaties van het pathologiseren van vrouwelijke emotie: enerzijds het persisteren van genderstereotypen in de maatschappij en anderzijds een bemoeilijkte toegang tot goede zorg voor een kwetsbare patiëntengroep.

De wortels van de notie van de hysterische vrouw, die zodanig door haar lichamelijke eigenschappen bepaald wordt en daardoor haar affecten niet beheerst,

---

1. Tineke Melkebeek is als Aspirant FWO verbonden aan de Vakgroep Wijsbegeerte en Moraalwetenschap van de Universiteit Gent. Farah Focquaert is deeltijds docent aan dezelfde vakgroep. Dit artikel is vrij beschikbaar volgens de bepalingen van de Creative Commons licentie Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgeleideWerken (BY-NC-ND).

reiken zeer diep terug in de tijd. Het medicaliseren van de vrouwelijke conditie vinden we al terug bij Aristoteles in de 4^e eeuw v.o.t., die het “het begin van een afwijking” noemde om als vrouwelijk wezen geboren te worden. Tineke Melkebeek bespreekt de emotieleer van Aristoteles en analyseert deze binnen zijn deugdedethiek. Voor Aristoteles gaat het recht op woede terug op een sociale status die het voelen en aanwenden van woede *terecht* maken. Aristoteles’ ethiek draagt de kenmerken van zijn maatschappij, waarbij voor vrouwen andere morele- en gedragsregels van kracht zijn. De emotie van “woede” voor vrouwen in de Antieke schaamte- en eercultuur illustreert hoe er voor vrouwen andere spelregels gelden dan voor mannen.

We zien deze spelregels nog steeds aan het werk in de vlotheid waarmee een uiting van vrouwelijke woede in de praktijk beantwoord wordt met sussende uitspraken van waarschuwend aard – “daar moet je tegen kunnen”, “kwaad zijn lost niets op”, “je vangt meer vliegen met honing dan met azijn” – dewelke doorgaans voortkomen uit onschuldige intenties en onwetendheid. Eén van de onderliggende overtuigingen die dit advies haar hardnekkigheid verleent, is dat een boodschap die door een boze vrouw gebracht wordt op minder begrip zal kunnen rekenen. Niet door eigenschappen die inherent zijn aan woede, maar wel door eigenschappen die zogenaamd eigen zijn aan de vrouw en haar woede. De onderliggende stereotypen over de kwade persoon lijken de informatieoverdracht de das om te doen. Zo komt vrouwelijke woede als “contraproductief” uit de bus, zowel op individueel als op collectief niveau.

Sigrid Wallaert beargumenteert waarom dit niet zo hoeft te zijn. Aan de hand van voorbeelden van de woede van klimaatactivisten zoals Greta Thunberg worden twee nadelen van woede (retributivisme en minder begrip ten gevolge van de kwaad uitgedrukte boodschap) besproken. Vervolgens worden vier voordelen van woede uiteengezet: haar motiverende kracht, het revolutionaire potentieel ervan, de mogelijkheid die ze biedt om mensen te verbinden, en de epistemische waarde ervan.

De laatste jaren (her)ontdekten vrouwen hun woede en het revolutionaire potentieel ervan, in de context van de #MeToo-beweging in het bijzonder. Aangespoord door de talrijke beschuldigingen aan het adres van allerlei machtige mannelijke figuren, kregen vrouwen het recht hun woede te uiten. Tegelijkertijd luidt het advies van sommige machtige vrouwen om hier vooral geen gebruik van te maken. Roos Slegers analyseert de zelfhulp literatuur die zich richt tot de 21^e-eeuwse ambitieuze zakenvrouw van vandaag. De kernboodschap die de succesvolle vrouwelijke auteurs uitdragen is dat boos worden niet strategisch is voor wie er economisch op vooruit wil gaan. De adviezen vertonen echter frappante parallellen met de 18^e-eeuwse gedragsliteratuur. Hoe wordt je gezien en hoe zorg je ervoor dat je de ander niet ongemakkelijk doet voelen? Hoe beklim je de ladder op een vrouwelijke manier?

De persistentie van dit type bekommernissen dringt de vraag op in hoeverre we de rolverdelingen van het laat-kapitalisme ontgroeid zijn; de verdeling tussen de geldverdieners en de huiselijke engelen die de geldverdieners een mooie en rustgevende thuishaven diende te verschaffen. Een plek waar een misnoegd of boos persoon beter ontbreekt.

Woede wordt niet alleen afgewezen in de 18^e en 21^e eeuwse gedragsliteratuur maar ook in het filosofische werk van Martha Nussbaum, zij het om verschillende redenen. Nussbaum stelt in *Woede en Vergeving* dat woedend gedrag en ook woede zelf in de kern moreel problematisch is. Femke Kok legt de visie van Martha Nussbaum glashelder uit. Aan de hand van voorbeelden van de woede van huishoudster Emerence en de schrijfster in Magda Szábo's roman "De deur" verduidelijkt ze evenwel in welke opzichten de theorie van Nussbaum tekortschiet als analyse van de ervaring en de morele waarde van woede. Hiertoe bespreekt Femke Kok de visies op emoties van filosofen Jesse Prinz en Matthew Ratcliffe, die volgens haar in hun theorie beter benaderen hoe woede *voelt*, en beter verklaren hoe sommige emoties zo persistent zijn dat ze als diepgewortelde karaktertrekken zijn geworden.

Is woede nu een goed idee of niet? Is boos worden gepast? En al is het een gepaste reactie, levert ze dan ook iets op? Tot slot onderzoekt Katrien Schaubroeck de tegengestelde posities van pro- en anti-woedekampen en suggereert ze dat het water tussen hen niet zo diep is als het lijkt. Een veelheid aan recente, relevante literatuur over de mogelijkheden en gevaren van vrouwelijke woede wordt besproken, zoals Soraya Chemaly, Kate Manne, Amia Srinivasan, Martha Nussbaum en Rebecca Solnit. Aan de hand van hun filosofische argumentaties alsook voorbeelden van actuele maatschappelijke kwesties, zoals de kritiek van congresslid Alexandria Ocasio-Cortez op de werkelijkheid van misogynie uitspraken, beargumenteert Katrien Schaubroeck dat verontwaardiging, in plaats van woede, een ondergewaardeerd wapen is in de strijd tegen misogynie. Verontwaardiging vermijdt de morele problemen van woede en behoudt het emancipatorisch potentieel. Als morele wezens zijn we in staat om elkaars bondgenoten te zijn en verontwaardiging te uiten wanneer iemand onrechtvaardig wordt behandeld.